

wyjaśnienia statystyczne są wnioskowaniami, i stanowisku W. Salmona, dla którego żadne tłumaczenie statystyczne nie jest wnioskowaniem. Stegmüller wykazuje, że to, co Hempel i Salmon uważają za wyjaśnianie statystyczne, nie jest wcale operacją systematyzacyjną.

Zygmunt Hajduk

WOLFGANG STEGMÜLLER: *Probleme und Resultate der Wissenschaftstheorie und analytischen Philosophie*. Bd. 2: *Theorie und Erfahrung*. Zweiter Halbband: *Theorienstrukturen und Theoriendynamik*. Berlin 1973 ss. XIX+327. Springer Verlag.

Książka składa się ze wstępu, dwu rozdziałów (oznaczonych kolejnymi numerami 8 i 9, jako że w pierwszym półtomie jest siedem rozdziałów — rec. Z. Hajduk. „Roczniki Filozoficzne” T. 21:1973 z. 3 s. 152 n.), spisu bibliograficznego, wykazu nazwisk oraz indeksu rzeczowego.

Na treść rozdz. 8 można patrzeć bądź jako na nowy sposób ujęcia struktury teorii naukowych, bądź jako na pewien układ środków pojęciowych przydatnych do analizy dynamiki teorii oraz dla metateoretycznej rekonstrukcji takich zwrotów typowych dla stanowiska Th. Kuhna, jak „nauka normalna” i „rewolucja naukowa”. Do irracjonalizmu i relatywizmu, które przypisuje się stanowisku Kuhna, jedni ustosunkowują się negatywnie, inni przeciwstawiają je tradycyjnej logice nauki. Stegmüller jest innego zdania i nie uważa Kuhna za przedstawiciela tych kierunków teoriopoznawczych. Kuhn przypisuje przedstawicielom nauk przyrodniczych pewnego rodzaju irracjonalizm, i to zarówno tym, którzy uprawiają naukę normalną, o ile bezkrytycznie podtrzymują teorie tej nauki, jak również tym, których badania prowadzą do rewolucji naukowych, a którzy próbują prze-

konać innych o słuszności nowego paradygmatu środkami nie tylko racjonalnymi. Taka charakterystyka postaw naukowców nie wydaje się być słuszną, a to ze względu na niezdaniowe ujęcie teorii (non-statement view of theory). Teoria w rozumieniu Kuhna nie jest układem zdań, lecz odpowiednio złożonym narzędziem pojęciowym, służącym do rozwiązywania problemów. Posługiwanie się tego rodzaju narzędziami nie stoi w opozycji ze zmieniającymi się w czasie przekonaniami naukowców ani ze zmianą hipotetycznych założeń.

Na gruncie niezdaniowego ujęcia teorii traci również wymiar irracjonalizmu dynamika teorii, którą w rozumieniu Kuhna wyraża twierdzenie, iż z teorii nie rezygnuje się w wyniku falsyfikujących doświadczeń, lecz dopiero wtedy, gdy zostanie wysunięta nowa teoria, konkurencyjna. Natrafiamy tutaj na pewne luki, które mogą sugerować pewne podejrzenia o irracjonalizm. Pierwsza z nich uwyraźnia pytanie: Dlaczego nie rezygnuje się z teorii prowadzącej do różnego rodzaju anomalii, chociaż by nie wysunięto nowej teorii? Na drugą lukę wskazuje pytanie: w jakim wypadku zastąpienie jednej teorii przez inną stanowi postęp w nauce? Luki te dałoby się wyeliminować za pomocą pojęcia makroredukcji. To, że te pytania pozostają bez odpowiedzi zarówno u Kuhna, jak i u P. K. Feyerabenda, płynnie stąd, iż w dyskusji z przedstawicielami opozycji przyjmują oni milcząco ich koncepcję teorii jako układu zdań. Nie należy więc rozumować w ten sposób, że eliminowana w wyniku rewolucji naukowej teoria jest nieporównywalna z nową teorią, ponieważ pojęcia tych teorii nie są wzajemnie definiowalne, a zdania pierwszej teorii nie wynikają z nowej teorii. Trzeba natomiast utrzymywać, że relacja wyprowadzalności zdań nie jest właściwą metodą dla porównania tych teorii. Przy odpowiednim zrekonstruowaniu pojęcia „postęp poznania nauko-

wego" okazuje się bezprzedmiotowa alternatywa: relatywizm teoriopoznawczy albo usprawiedliwienie kumulatywnego postępu poznania naukowego, jaką wysuwa krytyka antykuhnowska.

W rozdz. 9 dokonano próby uzgodnienia opozycyjnych stanowisk względem filozofii (logiki) nauki (np. I. Lakatosa pojęcia falsyfikacji w ramach jego programu badania naukowego, zwanego falsyfikacjonizmem sofistycznym, oraz odpowiednio zmodyfikowanego E. W. Adamsa i J. D. Sneeda pojęcia redukcji).

W swojej książce Stegmüller stoi na stanowisku, iż w publikacjach Kuhna została wysunięta nowa koncepcja teorii nauki. W miejsce polemiki z tą koncepcją w oparciu o utarte szablony ogólnie znanych ujęć nauki Autor stara się wyświetlić jej pojęciową strukturę, przy równoczesnej gotowości wprowadzenia nawet daleko idących korektur w dotychczasowym sposobie przedstawiania racjonalnych procedur naukotwórczych. U Kuhna zauważa się brak tego rodzaju analiz. Jest on bowiem w pierwszym rzędzie historykiem, a nie logikiem nauki; ogranicza się więc w przedstawieniu swojej koncepcji do jej aspektów psychosocjologicznych oraz do licznych i obszernych ilustracji z zakresu historii nauki.

Aparatura pojęciowa nowego sposobu analizy struktury teorii nauk przyrodniczych wprowadzona przez Sneeda (*The Logical Structure of Mathematical Physics*, Dordrecht 1971) pozwoliła Stegmüllerowi dokonać rekonstrukcji kuhnowskiej koncepcji nauki. Takie wykorzystanie idei Sneeda wymagało jednak wprowadzenia pewnych uproszczeń, modyfikacji oraz uzupełnień do tej metody. Zmiany te dotyczą głównie następujących spraw: 1° Definicja i dyskusja kryterium teoretyczności, która w ujęciu Sneeda dopuszcza spory margines dowolności interpretacyjnej. Stegmüller podaje szereg alternatywnych sformułowań tego kryterium, dys-

kutuje również możliwe jego zastosowania. 2° Sformułowanie centralnego zdania empirycznego, wyrażającego empiryczną treść teorii. Nazywa się je również zdaniem Ramseya-Sneeda. Określenie schematu takiego zdania uważa Stegmüller za pierwszy krok w kierunku przewyżczenia zdaniowego ujęcia teorii (statement view of theory), według którego teorie stanowią klasy zdań. 3° Obok struktury matematycznej (pojęciowej), zwanej teorią, oraz jej językowej charakterystyki należy wyróżnić wyrażany poprzez zdanie sąd. Zdania równoważne wyrażają ten sam sąd, który pozwala przyporządkować centralnemu zdaniu empirycznemu teorii wyrażenie zdaniowe. 4° Definicja pojęcia poszerzonego trzonu matematycznej struktury teorii, jako jej trzeciego elementu. 5° Definicja pojęcia redukcji zrelatywizowanego do teorii modeli. 6° Porównanie „paradygmatu” w sensie B. Wittgensteina i Kuhna. 7° Sformułowanie reguły autodeterminacji teorii w aspekcie jej zastosowania. 8° Wprowadzenie zwrotu „posługiwanie się teorią” w rozumieniu Kuhna, co pozwala na określenie postępu i regresu w nauce normalnej. 9° Dyskusja nad pojęciem racjonalności w polemice zogniskowanej wokół stanowiska Kuhna.

Odpowiednio zmodyfikowana koncepcja Sneeda oraz niektóre sugestie takich autorów, jak H. Putnam, I. Schefler, D. Shapere, pozwoliły Stegmüllerowi na stosunkowo oryginalne i systematyczne przedstawienie w wyprecyzowanej terminologii głównie idei Kuhna, a także N. R. Hansona, S. Toulmina, P. K. Feyerabenda, I. Lakatosa oraz na ukazanie istotnych i przypadkowych momentów aktualnej dyskusji nad różnymi wersjami wybranych problemów współczesnej filozofii nauki.

Zygmunt Hajduk